

Любомир Велев

ПРОБЛЕМИ НА ГРАМАТИЧЕСКАТА ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ ПРИ УСВОЯВАНЕ НА СЛОВОРЕДА НА ПРОСТОТО ИЗРЕЧЕНИЕ В НЕМСКИЯ ЕЗИК ОТ БЪЛГАРСКИ УЧЕНИЦИ

1. Граматическа интерференция

Граматическата интерференция е резултат от взаимодействието на две езикови системи, структурирани по различен начин, в които можем да открием както общи, така и характеризиращи само едната от тях неща. В основата на общите неща е фактът, че различните езици отразяват една и съща действителност. Това отразяване става на основата на човешкото мислене, устроено по един и същ начин и функциониращо по единни закони, общи за носителите на различни езици. Но една и съща съвкупност от обекти и отношения между тези обекти, изразяващи определено значение (план на съдържанието), може да бъде изразена в различните езици по различен начин, облечена в различна форма (план на изразяването). Затова в съзнанието на човека, изучаващ чужд език (L_2), съществува сложна езикова система с един план на съдържание и два плана на изразяване. При неправилно построяване на такава система планът на съдържанието включва само диференциращите признаци на родния език (L_1), при правилно построена — диференциращите признаци на двата езика. В този смисъл за граматическа интерференция говорим, когато при контакт на два езика, в частност при изучаване на L_2 , в мисленето на говорещия се извършва замяна на система от граматически диференциращи признаци на L_2 с друга, отличаваща се от нея система, построена под въздействието на система от граматически диференциращи признаци на L_1 ¹. Граматическата интерференция възниква тогава, когато "правилата за подредане (разр. — автора), съгласуване, избор или задължително изменение на граматически единици, влизащи в системата на езика S (източник на интерференция — *source of the interference*), се прилагат към приблизително същата верига от елементи на езика C (обект на интерференция — *target/ cible/ of the interference*), което води до нарушаване на нормите на езика C, или тогава, когато правилата, задължителни от гледна точка на граматиката на езика C, не започват да действуват поради отсъствието си в граматиката на езика S².

Ясно е, че граматическата интерференция се поражда от различията в системите на двата езика на граматическо равнище. От лингвистична гледна точка различията могат да бъдат формални (засягащи изразяването) и смислови (свързани със съдържанието — функция, значение и т. н.)³. Според хипотезата на Ладо и символите на Виноградов^{4,5} C — съдържание, E — формален признак, (+) съответствие, (-) несъответствие, при съпоставянето на двете езикови системи

(граматически подсистеми) са възможни 4 случая:

- 1) + C + E — съответствие на езиковите елементи по съдържание и форма
- 2) + C — E — съответствие по съдържание и несъответствие по форма
- 3) — C + E — несъответствие по съдържание и съответствие по форма
- 4) — C — E — несъответствие по съдържание и по форма

Тези четири случая обхващат теоретично обосноваваните възможности за възникване на интерференция.

С оглед на трудностите при усвояване на граматическите явления в L_2 и използвайки предложената от Виноградов схема за класиране на произносителните трудности, описаните четири случая можем да подредим така:

— C — E > + C — E > — C + E > + C + E (> означава "по-трудно")

Един поглед върху структурата на изречението в български и немски език (L_1 и L_2) открива сходства в някои отношения — наличие на представки и предлози, частици за отрицание, наличие на прости и аналитични глаголни времена, идентично подреждане на частите на простото изречение (при определени условия) и т. н. Тези съответствия между граматическите явления в двата езика (морфологични и синтактични) представляват съответствия във формата. Сходствата във функцията и значението на тези явления представляват сходства в съдържанието.

Често пъти едно и също съдържание в двата езика се изразява по различен начин. Така например при оформяне на простото повествователно изречение в немския език се запазва втората позиция за глагола-сказуемо, респективно за неговата изменяема част (при сложно сказуемо). В българския език сказуемото има "свобода на избор" за своето място, определяно от редица фактори, на първо място, комуникативни. В тези случаи ще говорим за съответствие на значението при несъответствие на формата (+ C — E).

Във връзка с трудностите, произтичащи от съвпадение или несъвпадение на формални и съдържателни признаци при усвояване на граматически явления в L_2 , трябва да подчертаем следното: трудности, произтичащи от интерференцията, можем да търсим при втора и трета група (+ C — E, — C + E). При граматически явления от първа група (+ C + E) можем да разчитаме на трансфер — съответствието в съдържанието и формата облекчава усвояването и приложението на граматическото явление (глаголи с рекция, еднаква в двата езика — *боря се за* и *kampfen fur*, еднакъв словоред в просто изречение, започващо с подлога, и т. н.). В групата, където очакваме най-големи трудности (— C — E), не можем да говорим за трудности, породени от интерференцията (от теоретична гледна точка), тъй като отсъствието на граматичен еквивалент не може да породи отъждествяване поради сходство. От останалите две групи, които могат да бъдат източник на интерференция, по-големи трудности предлага групата със съответствие в съдържанието при несъответствие във формата (+ C — E), т. е. групата, към която спадат и трудностите, свързани с усвояването на словоредата.

И така, предпоставка за появата на трудности при усвояване на L_2 , респективно на неговата граматика, са несъответствията (по форма и съдържание) в двете

езикови (граматически) системи. В речта трудностите се проявяват като грешки, които представляват "интерференция в нейната видима форма". Интерпретация на понятието "граматическа интерференция" от психолингвистична гледна точка прави Воронин, който го определя като "такава погрешна речева дейност, при която формата на отклонение от нормата, приета в изучавания език, е мотивирана от явления с диференциращ характер в структурата на родния и изучавания чужд език, която (речева дейност) се проявява като система от грешки в резултат от типично, т. е. свойствено само на дадената двойка езици, взаимодействие на психологически закономерности на владеене на родния език и на структурата на изучавания език"⁶.

Грамматическите явления се разделят на морфологични, обхващащи промените във формата на думите, и синтактични, отнасящи се до структурата на изречението. Обект на нашите интереси е граматико-синтактичната интерференция, която се определя като "замяна на правилата на синтактично оформяне на изреченията, свойствени на всеки от контактуващите езици, с общи правила, оформящи същите смислови отношения"⁷.

1.1. Интерференция при усвояване на словоред на немското просто изречение от български ученици

Наблюдения от практиката на преподаване на немски език свидетелствуват, че при изучаване на езика обучаваните се натъкват на трудности от най-различен характер. Особено се открояват трудностите, свързани с усвояването на граматически структури⁸ (структури на изречението). Към структурата на изречението спада и последователното (линейно) разположение на елементите, които го изграждат. Прието е това линейно разположение на конституентите на изречението да се отбелязва с понятието **с л о в о р е д**. Доколкото всяко изказване съдържа иманентно и явлението словоред, тъй като е свързано с подреждането на отделните изреченски елементи, словоредът има особен статут сред всички останали граматически явления.

Поради някои особености на синтактичната структура на немското изречение (фиксирана позиция на финитния глагол според вида на изречението, типичната за немското изречение конструкция — рамка) и различия по отношение на синтактичната структура в българския език правилното разположение (топологията) на отделните конституенти в немското просто изречение (мястото на глагола-сказуемо) е обект на особено внимание за преподаващите немски език и потенциална сфера на грешки за обучаваните.

1.1.1. Лингвистични предпоставки за възникване на граматико-синтактична интерференция

От конфронтативна гледна точка при съпоставяне на две езикови системи можем да говорим само за три вида структури:

а) относително идентични структури (пълна идентичност не съществува —

дори при идентичност на морфологично, синтактично и лексико-семантично равнище на фонетико-фонологично равнище при дадена структура в двата езика ще има разлика);

б) подобни структури (частично идентични структури);

в) неподобни структури (напълно различителни структури)⁹.

Това положение има валидност и при съпоставяне на синтактични структури в немския и българския език. Ако сравним структурата на изречението в двата езика, ще се натъкнем на принципни положения, които можем да окажем като относително идентични, полуидентични и различителни¹⁰. Като идентично явление отбелязваме ролята, която глаголът-сказуемо играе за конструиране на изречение-минимум. И в двата езика сказуемото е структурен център на изречението. Чрез своята валентност то обуславя вътрешната структура на изречението, определя компонентите в него, отношенията и синтактичната им функция¹¹. И в двата езика частите на изречението (с изключение на сказуемото и донякъде на подлога в немския език, за които са определени първо или трето място в простото изречение) са относително подвижни, чрез което се осъществяват комуникативните функции на речта.

Пример за неподобни (напълно различителни структури) е мястото на сказуемото в немското изречение, дистанцирането на граматически и смислово тясно свързани помежду си компоненти и образуването на вербална и номинална рамка, поради което немското изречение се възприема по-трудно от българското. В българското изречение граматически и смислово тясно свързани елементи се намират обикновено в непосредствен контакт и изречението се възприема с развитието на линеарната му структура¹². Също така напълно различителни структури представляват изреченията с делими представки и отрицанието при глагола.

Обективни условия, предпоставка за възникване на интерференция, са диференциращите признаци. По отношение на словоредта такива са фиксираното място на сказуемото, респективно дистантната позиция на финитна и инфинитна част в главното изречение в немския език, и "необвързаното" място и контактната позиция на частите на съставното сказуемо в българския език. По отношение на представките диференциращ признак ще бъде наличието на определено явление в немския език и липсата му в българския език. В този смисъл ще говорим за "критически точки" като елемент, отличаващ даден модел (структура) от друг¹³, а под синтактична структура ще разбираме "множество свързани помежду си елементи, имащи една единствена изходна точка, която представлява твърдо фиксираната позиция на глагола-сказуемо"¹⁴.

Друга предпоставка за поява на интерференция на синтактично равнище е недостатъчната лингвистична компетентност по отношение на L_2 , изразяваща се в недостатъчно задълбоченото познаване на правилата или в невъзможността да бъдат прилагани. В този случай възниква р е и н т е р п р е т а ц и я н а р а з - л и ч и я т а — замяна на диференциращите признаци на L_2 с диференциращи

признаци на L_1 , респективно недостатъчна диференциация — неизползуване на диференциращи признаци на L_2 при липсата им в L_1 ¹⁵.

Пример за интерференция от първия вид са грешки при изречения с начална позиция на невербална част (обстоятелствено пояснение, допълнение), при изречения с вербална рамка (модални глаголи, перфект), както и грешки, свързани с неправилното поставяне на отрицанието *nicht* при глагол в немския език. Реинтерпретацията на различията (L_1+ , L_2-) при нарушаване на словоредата в изречения, започващи с второстепенна част, се обяснява с действието на факторите честота на преминаване между елементите (*Übergangsfrequenz*) и пренасяне на еднакви семантични признаци (напр. на обстоятелственото пояснение) в немския и българския език върху синтактичните правила на немския език. При нарушаване на вербалната рамка действа принципът на стабилност ¹⁶.

Особена роля при структуриране на изречението играе началото му, което ограничава възможностите за неговото продължаване. Вследствие от тази зависимост на останалите елементи от първия елемент на изречението в даден език може да се предскаже появата на определени елементи съобразно с очаквания модел за продължаване на изречението. В руския и в българския език след първия елемент (който не е подлог) по принцип следва свързване на подлог и сказуемо, докато в немския в този случай е налице свързване на сказуемо с подлог. Появяват се грешки от типа *Heute ich bleibe zu Hause*. Заедно с това обучаваните пренасят и сходството на семантичните признаци върху синтактичните "права и задължение" на думите от L_2 ¹⁷.

Резултат от действието на принципа на стабилност като всеобща закономерност на механизма за извършване на всяка дейност е внасянето на единици от двата езика и появата на езикови субституции. Става въпрос не само за лексикални единици, но и за граматически модели, доколкото те представляват релевантни грамемии (напр. грамемии за потвърждаване, отрицание, питане и т. н.), респективно показват общи свойства.

Ако валидният за един език модел (напр. за аналитичните форми на сказуемото в немския език) не представлява затруднение за това моделът за другия език (напр. за аналитичните форми на сказуемото в българския език) да бъде отнесен към същата категория, която е валидна и за модела на първия език, тогава в рамките на един текст могат да се появят словоредни модели на тези два езика. По този начин в рамките на две различни програми се реализира тази, която е по-стабилна ¹⁸. По този начин се обясняват грешките при нарушаване на словоредата в изречения с аналитични форми на сказуемото и нарушаване на рамковата конструкция.

Снедостатъчна диференциация (L_1- , L_2+) ще обясним грешките при глаголи с делими представки. Поради липса на различителен признак (отделяне на представката) в българския език той не се използва и в немския. Вследствие от това се получават изречения с неотделена представка (*Ich abhole die Gäste*) или представката се изпуска (*Ich hole die Gäste*), т. е. налице е неизползуване на

формален синтактичен признак (маркер).

1.1.2. Психологически предпоставки за възникване на граматико-синтактична интерференция

Лингвистичните предпоставки за поява на интерференция се преплитат с психологически и психолингвистически фактори.

Според теорията за речевата дейност пораждането на речевото изказване преминава през няколко етапа. Ще съпоставим моделите на Леонтиев и Зимняя. При Леонтиев¹⁹ структурата на речевото действие е представена като взаимодействие на три етапа:

- а) планиране на речевото действие;
- б) осъществяване на речевото действие;
- в) съпоставяне и контрол.

Вътре-в тези етапи се различават следните подетапи (фази):

- а) формиране на речевата интенция;
- б) построяване на вътрешна програма (замисъл) за предстоящото изказване;
- в) граматическа реализация на изказването и избор на думи;
- г) външно оформяне на изказването.

При Зимняя структурата на акта на говорене се състои от три части:

- а) подбудително-мотивационна;
- б) аналитико-синтетична и
- в) изпълнителска.

Аналитико-синтетичната част е представена от говорене във вид на съкратени, вътрешни умствени действия, свързани с програмиране и структуриране на речевото изказване. Функциониращият тук операционен механизъм на така нареченото вътрешно оформяне осигурява актуализация на вербалните средства, граматическо структуриране на фразата и тяхната трансформация²⁰.

И в двата модела откриваме етапи, свързани с интенция, вътрешно програмиране и външно реализиране. Във връзка с операциите на пораждане на речта за интерференция можем да говорим на етапа на програмиране, т. е. на етапа на граматическата реализация на изказването и избор на думи, където действуват две автономни тенденции: синтактично конструиране и избор на думи. Синтактичното конструиране носи конструктивен характер, а изборът на думи — вероятностен. На равнище синтактично конструиране преносът винаги има еднопосочен характер: от L_1 към L_2 ²¹. Вследствие от това обучаваните конструират изречението в L_2 по модел на изречението в L_1 и нарушават нормативния словоред на немското изречение, напр. *Du heute kannst kommen zu mir* вместо *Du kannst heute zu mir kommen* в съответствие с българския модел *Ти днес можееш да дойдеш при мене*.

Психологическите причини за възникване на граматическа интерференция на синтактично равнище можем да сведем до три фактора: граматическа установка, механизъм на вероятно прогнозиране (езикова антиципация) и катеориална съотнесеност на думите в L_1 ²².

Установката (Einstellung) представлява готовност за възприемане на новия предмет (обект) по начин, зависещ от предишния опит. В учебния процес установката влияе върху възможността за възприемане на определен материал. Възприема се тази информация, която отговаря на предварително сформиранията в психиката установка²³. Като следствие от това не напълно идентични структури се възприемат като идентични. Напр. частите на немското изречение, незапочващо с подлог, са подредени по принцип в същата последователност (с изключение на сказуемото), както в българското. Тази идентичност в общ план води до изпускане на разликата. Механизмът на "изравняване на контрастите" подтиква обучаваните да разполагат отделните части на изречението в немския език по същия начин както в българския.

Механизмът на вероятно прогнозиране (езикова антиципация) действа по следната схема: "Възникването на ситуация А е сигнал за подготовка на системите на организма към реакция, адекватна на такава ситуация Б, чиято условна вероятност за възникване е максимална след А. Колкото кръгът от събития, еднакво често следвали в миналото след А, е по-широк (т. е., колкото прогнозата е по-неопределена), толкова по-широк кръг от физиологически системи се мобилизира в отговор на сигнала А. Такава предварителна настройка към действия в предстояща ситуация, опираща се на вероятностната структура на миналия опит, може да се нарече вероятно прогнозиране"²⁴.

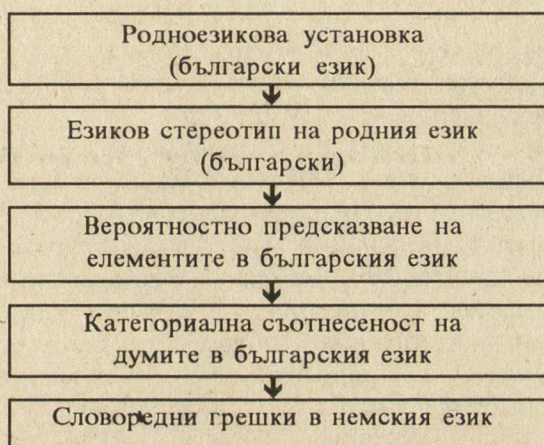
Така например при конструиране на изречението *Du wirst schreiben* дразнителят *wirst* на основата на вероятностната структура на миналия опит, фиксиран в езиковия стереотип на българския език, подготвя организма да очаква появата на елемента *schreiben*. "Условните рефлексии, формирани за определени словесни дразнители (напр. "ще" в българския език), продължават да действуват и при замяната им с други словесни дразнители, доколкото последните проявяват с първите определени логически или семантични връзки"²⁵.

На основата на резултати от невропсихологията синтактичните структури се разглеждат като взаимно съгласуване на определени категории от думи (класове от думи) една спрямо друга. При вмъкване на определена дума в изречението оживяват поредица категориални полета, в които думата заема определена позиция, т. е. възбуждат се следите на думата, с която съответната дума може да прояви обща (напр. граматическа) категория. В условията на билингвизъм, т. е. неизграден механизъм на взаимно категориално съгласуване, включването на думата от чуждия език в речта се ориентира по категориалната съотнесеност на думите от родния език, респективно по нормите на семантична съчетаемост (и словоред). Следователно граматическата правилност на изречението зависи от категориалната съотнесеност на думите, т. е. от стереотипите на свързани категориални вериги, които извикват думи от едната категория в семантичното поле или в последователност от думи на друга категориална зависимост²⁶.

Така напр. думата *можеш* в българския език притежава еднаква категориална съотнесеност по отношение на следващата част на сказуемото (*да* + форма за

сег. вр. на съответния глагол в лицето и числото, което се изисква от формата на глагола, от който зависи тази конструкция, срв. изречението: *Tu можеш да дойдеш утре при мене*), която се прикрепва непосредствено след нея. Затова мястото на *да + ...* се предопределя според нормите на българския език автоматично след появата на модален глагол в началото на фразата ($S - V_1 - V_2$). Вследствие от това при поява на думата *kannst* в изречението се задвижва категориалното поле на думата *можеш* в българския език, при което се запазва характерният за българския език словоред — контактна позиция на модалния глагол с втората част на сказуемото. Това води до грешки като: * *Du kannst kommen morgen zu mir*.

Във връзка с казаното една схема за пораждање на словоредни грешки може да изглежда така²⁷:

1.1.3. Междинен език

Във връзка с по-интензивното занимаване с психологическите процеси, които играят роля при изучаване на L_2 , в последното десетилетие се наложи схващането, че при изучаване на L_2 по пътя към неговото усвояване се стига до образуване на sukcesivни междинни езици. В Англия и САЩ, в работите на П. Кордър, У. Немзър, Л. Селинкър и др., се прокарва схващането, че в съзнанието на обучаваните се установява някаква разновидност на L_2 , която има автономен характер и следва да се разглежда като отделен език. Хипотезата за съществуване на трета система или на трети език (междинен) в условията на изкуствен езиков контакт, т. е. при чуждоезиково обучение, е изказана от съветските езиковеди Розенцвайг и Уман (вж. библиографията) преди това (1962 и 1963 г.). В съзнанието на човек, изучаващ L_2 , съществува сложна езикова система с два плана на изразяване и един план на съдържание, чието изграждане е обусловено от общността на понятията, стоящи зад значенията в различните езици. При неправилно построяване на такава система планът на съдържанието включва само

диференциращите признаци на L_1 , при правилно построяване — диференциращите признаци на L_1 и L_2 .

"Третият език" (междинен) може да се срещне в литературата под най-различни наименования — "идиосинкретичен диалект" и "преходна компетенция" (Жордър), "приблизителна система" (Немзър), "междинен език" (Селинкър), "език на учещия се" (Ричардс и Ханзели), "интеримсшпрахе" (Рабе) и др. Най-разпространен остава терминът на Селинкър — междинен език.

Въпреки че всеки обучаван образува свой собствен, идиосинкретичен междинен език (Interim — Idiolekt), за дадена учебна група от определена възраст в определена езикова общност (L_1) могат да се определят общи черти. Така напр. българският немски междинен език притежава редица устойчиви черти (синтактично равнище) — неспазване на дистантна позиция при аналитичните форми на сказуемото, неспазване на мястото на сказуемото, неотделяне или забравяне на делями представки и т. н.

При изучаване на L_2 имаме работа с три системи:

а) L_1 — система, владееща се напълно от обучавания и представляваща основа за когнитивната и концептуалната му система;

б) L_2 — система, още неувоена, интегрираща се в когнитивната система на ученика чрез учебни операции и представляваща за него идеал;

в) своеобразна езикова система, оформяща се в главата на ученика въз основа на учебни и интерфериращи процеси, която се намира в процес на бързо развитие и се опира здраво в L_1 -система²⁸. Тези три системи се обслужват от един и същ невропсихологически апарат за производство на изречение и това представлява (заедно с L_1 -система) още един извор на интерференция.

Искаме да покажем схематично продукцията на едно изречение (*Die Mutter macht das Fenster auf*, учебник за VI кл., с. 12), като се опираме на проекционната граматика като централна част на тристепенната продукционна граматика, състояща се от линейна, проекционна и трансформационна граматика²⁹. В проекционната граматика производството на изречение се описва като проекция на определено съдържание върху езиковата (звуквата) структура на изречението. Съдържанието на изречението, което се оформя във връзка с предварителна комуникативна ситуация, отражение на част от действителността, с определени мотиви и цели, с помощта на определени неврофизиологични и психически процеси и с определен вид езикови средства — при първия импулс за изразяването му се оформя най-напред вътрешноезиково, а след това се проектира върху структурата на конкретното изречение, където намира звуков израз³⁰.

Граматическите механизми на процесите на производство на изречение на роден и чужд език се представят в проекционната граматика по следния начин (конкретно граматическите механизми на производство на изречението *Майката отваря прозореца* от учебника за VI кл.):

Процес на производство на изречение
 Майката отваря прозореца

Родноезиков процес
 А. Предварителен етап
 Ситуация

Комуникативно намерение (+ темпорално ситуиране) Семантично отразение на отрязък от действителността

Б. "Извикване" на елементи, конструкции и схеми от речника на родния език

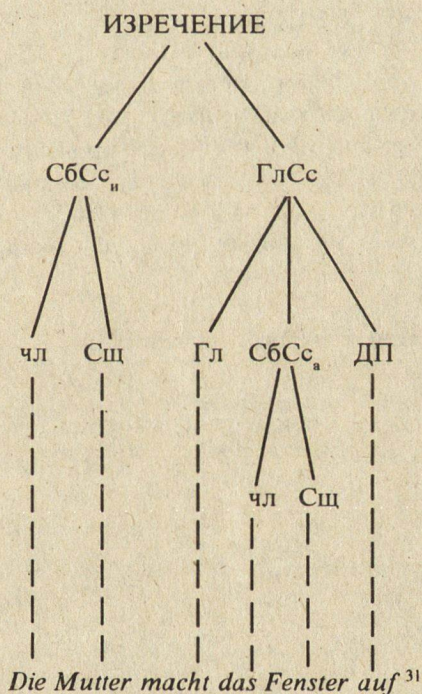
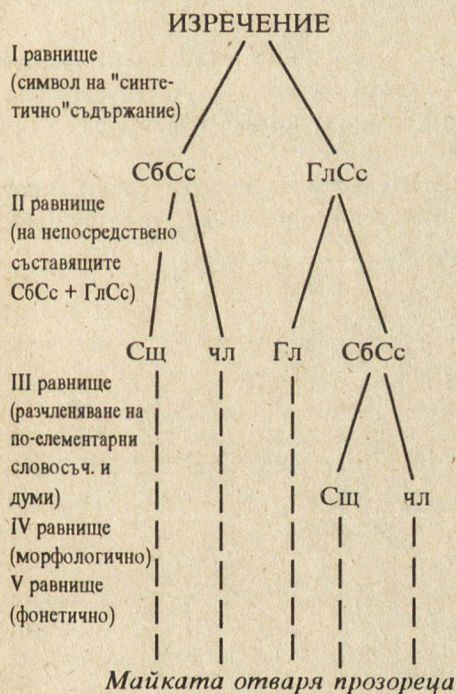
В. Родноезиков план на изречението по модела Сщ + Гл + Сщ

Чуждоезиков процес
 А. Предварителен етап

Предварителният етап се пренася от родния език положителен пренос (трансфер)

Интерференция на родноезиковата система

Чуждоезиков план на изречението по модела Сщ_и + Гл + Сщ_а + ДП

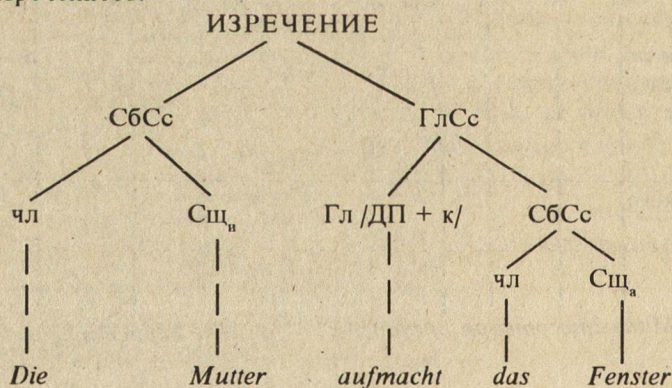
В схемите за производство на изречения (на роден и чужд език) се виждат съществени различия при генериране на адекватни изречения в двата езика. Поради интерференция на родноезиковия механизъм за производство на изречения, както и на родноезиковата система, обучаваните са склонни въпреки знането на правилата на L_2 -системата да построят изречения по механизма на L_1 .

За по-ефективно водене на обучението по L_2 е необходимо не само съпоставяне на L_1 - и L_2 -системи, но и съпоставяне със системата на "преходната компетентност", т. е. със системата на междинния език. Аналогично на това с цел обясняване на грешките на междинния език е необходимо съпоставяне на схемите за производство на изречения от родния, чуждия и междинния език. В резултат от взаимодействието на L_1 - и L_2 -процеси на производство на изречението се образуват "междинни" граматически механизми, с които обучаваният реализира производството на изречения. При това граматическите механизми на L_1 и L_2 действуват паралелно с преобладаващо влияние на едните или другите, като на моменти се образуват специфични смесени (междинни) механизми. Този процес на производство на изречение можем да наречем "междинен процес" на производство на изречението или "чуждоезиков интерфериращ процес на производство на изречението" ($ЧЕ_{ип}$). Съобразно със степените на усвояване на механизмите на чуждоезиковия процес и преодоляването на интерференцията на родноезиковия процес в съответни етапи на обучението могат да се разграничат $ЧЕ_{ип1}$, $ЧЕ_{ип2}$, $ЧЕ_{ип3}$ и т. н.³²

Ще покажем схемите за $ЧЕ_{ип1}$, 2, 3 на изречението *Майката отваря прозореца* на междинния немски език на български ученик, построен въз основа на анализ на грешките, както и на хипотези за взаимодействието между L_1 - и L_2 -механизми в процеса на производство на изречението.

$ЧЕ_{ип1}$ (Начало на изучаване на темата "Глаголи с делими представки"). План на изречението по модела $Сщ_н + Гл + Сщ_а$, но погрешно реализирано под влияние на L_1 -механизми (неотделяне на представката).

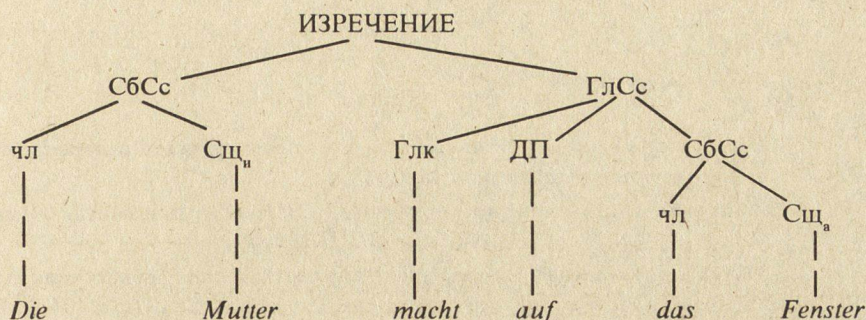
Проекция на изречението:

ЧЕ_{ип}2 (на следващ етап на обучение)

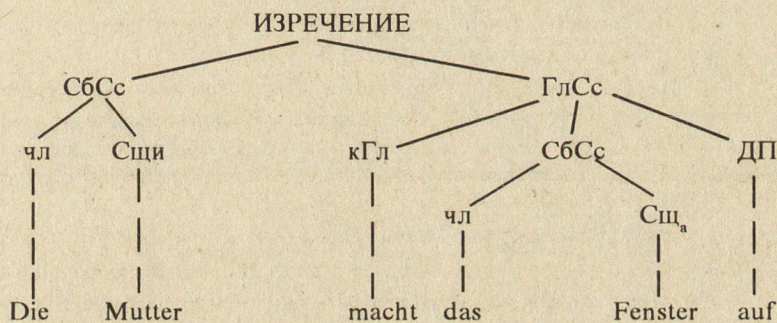
План на изречението по модела СЩ_н + Гл + СЩ_а, но грешна реализация под влияние на L₁-механизми (непоставяне на представката в края на изречението).

Проекция на изречението:

ЧЕ_{ип}3 (краен етап)

Проекция на изречението:

Посоченото моделиране на производството на грешни изречения показва местата на влияние на родноезиковата интерференция и дава по-задълбочено обясняване на грешките. Доброто познаване на вътрешния механизъм на производството и усвояването на чуждоезикови изречения прави този процес в условията на училищно обучение (частично) управляем. В нашия случай можем да говорим за отделни "междинни" или "етапни" грешки (ЧЕ_{ип}1, ЧЕ_{ип}2) при работа върху глаголите с делима представка. Отделните "междинни" грешки — неотделяне на представката, отделяне, но непоставяне на вярното място в изречението (изпускане на представката) — могат да послужат за изграждане на "етапи" и за противодействие на грешките. Чрез съответни учебни операции могат да се отработват онези граматически механизми, които осигуряват правилното разби-

ране и построяване на изречението — операции, осигуряващи отделянето, операции, осигуряващи правилното разположение, и т. н.

В състава на отделни граматически упражнения различните граматически операции — пермутация, апликация, субституция, трансформация, сравнение с родния език, разчленяване и т. н. — могат да подпомагат направляването на речевата дейност на обучаваните.

БЕЛЕЖКИ

¹ В. Ю. Розенцвайг, Л. М. Уман. К проблеме грамматической интерференции. — В: Проблемы структурной лингвистики. М., 1962, с. 73.

² У. Вайнрайх. Одноязычие и многоязычие. — В: Новое в лингвистике, Вып. VI, М., 1972, с. 36.

³ П. Патев. Проблеми на интерференцията при изучаване на френски език от българи. — Годишник на СУ, Фак. за западни филологии, Т. 68, кн. 2, С., 1976, с. 175.

⁴ Пак там.

⁵ М. Петрова. Хронологични отношения в сложно съставно изречение с подчинено допълнително във френски и български език. — Руски и западни езици, № 1, 1981, с. 11.

⁶ Б. Ф. Воронин. Ошибки в устной речи иностранца как психолингвистическая проблема. — В: Психология грамматики. МГУ, 1968, с. 169.

⁷ В. Ю. Розенцвайг. Основные вопросы теории языковых контактов. — В: Новое в лингвистике, Вып. VI (Языковые контакты), М., 1972, с. 15.

⁸ За понятието "структура" възприемаме дадено от Забронки определение "вътрешен строеж на дадено устройство". Дефиницията е толкова всеобща, че дава възможност да се употребява както в сферата на фонологията, морфологията и синтаксиса, така и на семантиката. Вж. J. A. Czochralski. Ausgewählte Probleme der Strukturinterferenz. — In: WZ der HUB, GSR, H. 3, 1973, s. 191.

⁹ J. A. Czochralski. Ausgewählte..., s. 191.

¹⁰ Т. Сугарева. Съпоставителният метод в съвременното езикознание и приложенияето му в обучението по немски. — В: Съвременни проблеми на чуждоезиковото обучение (теория и практика). С., 1975, с. 43.

¹¹ Пак там, с. 58.

¹² Пак там.

¹³ М. М. Гохлернер. Понятие "единица усвоения" в обучении грамматическим явлениям иностранного языка. — В: Психология грамматики. МГУ, 1968, с. 140.

¹⁴ А. Л. Бердичевский. Основные трудности в усвоении порядка слов немецкого языка как второго иностранного на базе английского. — В: Вопросы обучения иностранным языкам в школе и в вузе. М., 1974, с. 70.

¹⁵ Термините "реинтерпретация на различията" и "недостатъчна диференциация" са по Л. М. Уман. Вж. Л. М. Уман. Проблема грамматической интерференции. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. М., 1974, с. 10.

¹⁶ **A. L. Berdičevskij.** Interferenzfehler bei der Aneignung der Wortfolge des Deutschen und Ursachen ihres Entstehens. — In: Deutsch als Fremdsprache, Н. 2, 1985, s. 113—114.

¹⁷ **У. Вайнрайх.** Цит. съч., с. 39.

¹⁸ **A. L. Berdičevskij.** Ibid., s. 114.

¹⁹ **А. А. Леонтьев.** Речь и общение. — Иностранные языки в школе, № 3, 1974, с. 83.

²⁰ **Методика** обучения иностранным языкам в средней школе. М., 1982, с. 246 (Н. И. Гез, М. В. Ляховицкий, А. А. Миролубов, С. К. Фоломкина, С. Ф. Шатилов).

²¹ **И. И. Китросская.** Роль и место переноса в методике обучения языку. Психологические вопросы обучения иностранцев русскому языку. МГУ, 1972, с. 87.

²² **A. L. Berdičevskij.** Ibid., s. 114—115.

²³ **В. Л. Васильковский.** Пропагандното общуване по време на занятиято. Идеологически център при ВТУ, В. Търново, 1986, с. 14.

²⁴ **А. А. Леонтьев.** Некоторые проблемы обучения русскому языку как иностранному. МГУ, 1970, с. 24.

²⁵ **А. Н. Соколов.** Внутренняя речь и мышление. М., 1968.

²⁶ **A. L. Berdičevskij.** Ibid., s. 116.

²⁷ Das Schema nach Berdičevskij. Ibid.

²⁸ **P. Borissevič.** Zur Beschreibung von sprachlichen Fehlern der Übergangskompetenz in einem Sprachproduktionsmodell, in: Kontrastive Linguistik und Fehleranalyse (Beiheft des Germanistischen Jahrbuchs für die VRB, Sofia, 1985, s. 67.

²⁹ **P. Borissevič.** Eine kommunikativ orientierte Produktionsgrammatik für den Anfangsunterricht (erste Stufe: Lineare Grammatik). — In: Kongreßbericht der 6. internationalen Deutschlehrertagung vom 4.—8. August 1980 in Nürnberg, Berlin, München, Wien, Zürich, s. 256.

³⁰ **П. Борисевич.** Функцията на проекционната граматика (по учебника по немски език за VIII кл.). — В: Юбилейна сесия по случай 40-годишнината от социалистическата революция в България и 10-годишнината от основаването на Дружеството на преподавателите по чужд език и литература в България, раздел II, Езикознание и превод, С., 1985, с. 13—14.

³¹ Използували сме следните символи: СбСс — субстантивно словосъчетание, ГлСс — глаголно словосъчетание, Сщ₁ — съществително в именителен падеж, Сщ₂ — съществително във винителен падеж, чл — член (определителен), ДП — делима представка, Сщ — съществително, Гл — глагол.

³² **П. Борисевич.** За междинния език в модела на проекционната граматика. Доклад пред научно-методическа конференция (ВТУ—ИЧС), 1985, (ръкопис).

³³ Използувани са същите символи (вж. бележка 31) + к — корен.